

Wollman, Frank

Dějiny Slovanstva a t. zv. východní Evropa

In: Wollman, Frank. *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1936., pp. 17-47

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/126607>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

národa a ve vědomí internacionálním, o čemž svědčí rozlišení dvojího stupně method. Tím zatemnil znovu dvojílost srovnávací problematiky a ztížil si tím zejména pochopení problému slovanských literatur.

4. kapitola *Wie hat die vergleichende Literaturwissenschaft die gegenseitigen historischen und aktiven Beziehungen zu erforschen?* (l. c. 241) je vzhledem k předcházejícím kapitolám ku podivu krátká. B. naznačuje tu hesly základní methodická hlediska, jimž v příručce Tieghemově jsou věnovány dlouhé kapitoly v oddílu literatury srovnané (littérature comparée). K zvláštní methodice literatury generální se tu B. nedostal. Překvapuje to tím spíše, čím více vystupuje v předchozích kapitolách pojetí „Weltliteraturwissenschaft“. V srovnávací literatuře předmět a methoda vzájemně se podmiňují; odtud dvojílost termínu „literatura srovnaná“ a „literatura generální“, t. j. vlastním předmětem srovnávací vědy je to, co už srovnáním se objevuje z t. zv. národních literatur jako sounáležejší část nebo jako integrální část vyššího celku světové literatury. Odtud je ovšem zčásti omluviti disparátnost 3. a 4. kapitoly Bittnerovy o předměte a methodách. Poukaz na vyčerpávající methodickou literaturu rozhodně by byl více na místě, zvláště když příručka Tieghemova je velmi instruktivní. Na příklad passus následující, který měl číst B. s velkou pozorností. „*Par-delà les histoires littéraires nationales, première étape nécessaire, par-delà la littérature comparée qui les complète, les fait communiquer deux à deux, et en rend intelligibles bien des parties, une troisième discipline intervient pour atteindre de plus près et plus complètement la réalité historique, en achevant le travail de synthèse commencé par les deux premières: c'est la littérature générale. On appelle histoire générale de la littérature, ou plus brièvement littérature générale, un ordre de recherches qui porte sur les faits communs à plusieurs littératures considérés comme tels, soit dans leurs dépendances réciproques, soit dans leur coïncidence.*“ (Tieghem l. c. 174.) A podobně na jiných místech.

II. Dějiny Slovanstva a t. zv. východní Evropa.

Po úvodních kapitolách o srovnávací vědě literární následují u Bittnera dvě hlavní kapitoly už nečíslované: „*Die slavischen*

Literaturen“ (l. c. 242—265) a „*Germanisch-slavische Literaturbeziehungen*“ (l. c. 265—276).

Kapitulu o slovanských literaturách počíná B. důvody, proč slovanské literatury neuplatnily svá práva a povinnosti mezi evropskými národy hned od počátku a vypočítává je, jak následuje: 1. Slovanské národy byly vtaženy poměrně pozdě do evropského kulturního dění, které vyrostlo ze tří kořenů: z antiky, z křesťanství, z nordicko-germánského bytu (*nordisch-germanisches Wesen*). 2. Slované, ležící na hranici mezi latinsko-germánskou a řecko-byzantskou kulturou, byli rozpolceni na dvě části. 3. Slovanské národy byly brzděny cizím navrstvením, germánským ze západu, tatarským z východu a tureckým z jihu, příliš dlouho v kulturním dění, organicky tryskajícím z vlastního „*Volkstum*“ a z hodnot v něm ležících.

S počátku zdá se, jako by Bittner tu postavil problém a jako by uvedl objektivně jedno jeho řešení. Ale z dalšího kontextu celé kapitoly a z kapitol dalších je vidět, že názory obsažené v těchto třech bodech jsou jím přijaty jako základ jeho dalších literárních úvah. Pod čarou (str. 243) uvádí hlavní literaturu o problému slovanském a zároveň s tím část literatury z polemiky o t. zv. východní Evropu a o možnost dějin slovanských. Následuje pak líčení „*panslavistické ideologie*“, jak jmenuje šmahem projevy slovanské sounáležitosti a soudržnosti, splétá fakta literární a politicky historická a dostává se zase zabočením do ovzduší literárního k vyřčené už polemice, kterou, jak B. podle Pfitznera soudí, vyvolaly znovu Máchalovy Slovanské literatury a Wollmanova Slovesnost Slovanů. Tato polemika, jak je patrné hned z uvedených tří bodů Bittnerových, je velmi vážná ve svých důsledcích také pro slovanské literatury. Než přistoupíme ke kritice Bittnerova líčení „*panslavistické ideologie*“ a jeho rozboru posledních úhrnných slovanských prací literárněhistorických, musíme se zabývat onou polemikou. Rozhoduje také to, že se stanoviska literární vědy v následujícím líčení vzniklé polemiky není Bittner dost přesný. Splétá dohromady projevy o jednotě nebo nejednotě slovanských národů a projevy o jednotě nebo nejednotě slovanských literatur.

Podle mého názoru v zajímavé polemice té, kde leccos bylo ujasněno, leccos bylo nově spleteno, dělala se tato základní chyba:

historikové vnesli do otázky slovanských literatur polemiku o možnost jednotných dějin Slovanů a o tak zvanou východní Evropu. Literární vědě nejsou ovšem tyto otázky lhostejné. Ale pro problém, který nás zaměstnává, není jejich řešení nutné, ačkoli v kladném případě bylo by velmi prospěšné. Jestliže starší historikové užívají pro své historické pojetí kritérií právněpolitických (národ, stát a pod.) a s tím souvisejících otázek kulturně sociálních jaksi vedle sebe, nebo zapomínajíce druhdy na ty druhé, sociální, vyskytují se již mladší badatelé, kteří kladou větší důraz na tendence obecně (všelidsky) kulturotvorné¹. Zdá se tedy, že se historie obecná bude poučovati u jednotlivých disciplin kulturních a nikoli naopak.

Pro literární vědu je východiskem především poměr slovesných tvarů a struktur, jak jej určuje především poetika a t. zv. esthetika slova². Z této souvislosti plyne dále míra přibírání aspektu psychologického a sociologického v nejšířším smyslu slova a teprve z řádného utřídění vznikne profil historický, který se bude moci konfrontovat s obecnou historií, ne naopak, t. j. apriorně a odvozeně. Literární věda pracuje se svými fakty a tedy především svými methodami. S toho stanoviska by se musila celá polemika podrobiti přísné revisi literárněmethodologické: odlišiti heterogenní struktury, které už Goethe nalézal v národních literaturách, vyloučiti vnesené předpoklady, ujasniti kriteria, očistiti výsledné strukturální řady. Toho Bittner bohužel není schopen ve své zaujatosti, ve které zdůrazňuje z rozsáhlé polemiky jen to, co se jeho hledisku hodí a tím připravuje svou arbitráž. Neboť vskutku není zde řešení položených základních otázek a zejména ne řešení se stanoviska literárněvědného; je to jen příklon k jednomu mínění.

Pokládám za správné mínění Josefa Pekaře, který v posudku Pfitznerovy studie³ soudí, že problém východní Evropy, „problém

¹ Srov. J. Slavík, K otázce možnosti dějin Slovanstva, *Slovanský Přehled* 1935, 333. Slavík tam doplňuje polemiku zachycenou už z velké části Pfitznerem a Bittnerem. Bittner neznal ještě zejména důležitou stať Jar. Bidla *L'Europe orientale et le domaine de son histoire*, *Le Monde slave* 1935, IV, octobre 1—20, novembre 204—233.

² Srov. mou stať *Věda o slovesnosti* I. c., zejména str. 193, 199 a n.

³ J. Pfitzner, *Die Geschichte Osteuropas und die Geschichte des Slawentums als Forschungsprobleme*, *Historische Zeitschrift*, sv. 150, r. 1934, str. 21—85.

tak komplikovaný bude moci sotva v dohledné době býti rozřešen za souhlasu všech zúčastněných stran¹.

Jedna ze zúčastněných stran, srovnávací věda literární, ovšem má do věci co mluvit. Tu je ovšem třeba zabývat se studií J. Pfitznera, která s jistou náročností shrnula dosavadní práci o problému východní Evropy a možnosti dějin slovanských; je namnoze zdrojem Bittnerovým, ač Bittner — ku podivu — nepřijímá hlavní její thesi.

Hlavní myšlenka stanoviska Pfitznerova, které se jeví Pekařovi „v základě správným“ — patrně ovšem s výhradou právě citovanou anebo v nesouhlasu s touto výhradou — je, že pojem východní Evropy se vyvinul teprve v 7.—8. stol. a že hranicí byla čára Kiel, Erfurt, Pasov, Gorice, Terst a vých. břeh Adrie. Jeho stanovisko je spíše politicky historické (obnovení římského imperia za Karlovců) než kulturně historické. Kulturním činitelem je mu kultura anticko-západoevropská (antik-abendländische Kultur, Hochkultur) a její pronikání do t. zv. východní Evropy. Kulturträgi jsou v té koncepci ovšem Germáni, hlavně Němci.

V této překvapivě jednoduché koncepci viděl Pfitzner sám slabiny. Především od oné hranice na východ byli šťastí Germáni, které ovšem brzy následujícím pokřtěním lze vpravit snadno do západní kultury, ale těžší je to se severskými Germány. Pro ty si musí vymyslet Pfitzner zvláštní důvod: byli prý zralejší pro přijetí anticko-západoevropské kultury než jiní národové východní Evropy. Na tento nedostatek hypotézy Pfitznerovy ukázal ve své odpovědi na Pfitznerovu studii už Jaroslav Bidlo². Bidlo zde ukázal také jiné historické a methodické nedostatky Pfitznerovy koncepce, tak zejména historickou bezobsažnost jeho východní Evropy. Vlivy západní Evropy a autogenní vývoj společenských forem, čímž chce Pf. zachytit dějiny své východní Evropy, je ovšem jen pomysl kabinetního historika, kterému uniká pestrá, plnokrevná, dramatická dějovost evropské bariéry protiasijské, který má brýle krátkozrakého kulturträgerství a který — last not least — neuvědomuje si nic z velezajímavé literárněkulturní náplně té oblasti. Zapomíná

¹ Český Časopis Historický XLI 1935, s. 1, str. 197.

² Jaroslav Bidlo, „L'Europe orientale et le domaine de son histoire, Le Monde Slave“ XII, 1935, IV, 223.

také ovšem ve své jednosměrné „okcidentalisaci“ na poloostrov Pyrenejský, na kvetoucí kulturu arabskou, která musila být zničena opačným směrem, aby se jakž takž konstituoval — mnohem později — jeho kulturní typ; jen s několikanásobnou volností připustíme jeho název typu: anticko-západní.

Ve sporu reprezentovaném Pfitznerem a Bidlem je ústřední otázka t. zv. kulturního schismatu, mimo jiné hlavně následku schismatu církevního mezi Římem a Byzancí. Bidlo hlásá existenci zvláštní byzantské a pak na druhém stupni byzantsko-slovanské kultury. Pfitzner naproti tomu pokládá byzantskou kulturu jen za varietu antické kultury. „*Dahin ist namentlich der Gegensatz von Westrom und Ostrom zu zählen, dessen Bestand niemand leugnen wird, der aber, unter europäischem Gesichtswinkel betrachtet, nur eine politisch-kulturelle Spielart darstellt.*“ (Pfitzner l. c. 73.) Živly západořímské a východořímské antické kultury s pozdějším křesťanským přínosem podle něho byly tytéž. „*Die Kulturkluft, die sich zwischen dem Bereiche der Mittelmeerkultur und dem der dieser Kultur noch nicht teilhaftig gewordenen Völker auftat, war eine primäre Kulturscheide, der gegenüber die Antike als Einheit wirkte. Ost- und Westrom bilden im Hinblick auf Osteuropa eine Einheit. Der Gegensatz zwischen byzantinischer und weströmischer Kultur besitzt nur sekundäre Bedeutung*“¹. Literární historik může potvrditi ze své zkušenosti se slovesnou kulturou středozezemského rayonu toto hodnocení t. zv. kulturního schismatu ještě dvě tři století po přelomu tisíciletí. Protiklad t. zv. západoevropské a t. zv. východoevropské kultury nevzniká podle mého soudu protikladem v lůně středozezemské kultury, protikladem mezi západním a východním Římem, než tím, že kultura středozezemská se v nových, dosud barbarských prostředích (ethnických a geografických) přetváří. Změna je patrná stejně na západě jako na východě. Chybné je chápati tuto kulturu středozezemskou staticky, a neušel tomu, zdá se, ani Pfitzner ani Bidlo. Národové na západě jako na východě berou si kulturu středozezemskou a přizpůsobují ji. Přizpůsobují ji zejména západní národy a nejde to bez vnějších i vnitřních zápasů, jak potvrzují počátky národní literatury francouzské a německé, a není to rovněž bez velkých oklik, jak svědčí

¹ Pfitzner l. c. 74.

na př. kulturní vliv irský za doby ottonské. Organisaace kulturně církevní spíná mnoho různorodého a politicky překvapujícího, jako je na př. fakt, že koncem X. stol. vládne v říši římsko-německé Řekyně Theofana, dcera byzantského císaře, a že její syn Otto III. je více Řek než Říman a byzantské zvyky zavádí i na svém dvoře i v Římě. Příklad za mnohé jiné. Diehl velmi dobře charakterisoval úlohu Konstantinopole jako Paříže pro celý středověk. Řecká města a školy v Itálii a na Sicilii dlouho podržely svůj kulturně prostředkující význam, i když se štěstí válečné obrací druhy proti Byzanci. Jak právněpolitické, tak kulturněhistorické stanovisko nevyhne se pohledu na středověké právo. A co tu vidíme? Z podstaty klasického římského práva, vrcholícího ve II. století po Kr., roste právo byzantské, které je kodifikováno Justinianem v VI. století. A tyto „byzantské“ zákony jsou recipovány v národním právu německém, francouzském, anglickém atd. Podle Justinianových Pandekt vykládá se „římské“ právo na severoitalských universitách na konci středověku. Tedy vidíme i v oboru právních norem známou mediterranní fluktuaci a na ní a z ní růst národních variet. Tedy mediterranní kultura dlouho i po schismatu církevním zůstává souvislá, zvláště v oboru „vyšší“ literární vzdělanosti. V oboru „nižší“ ústní slovesnosti se o schismatu nedá mluvit; samo na př. pronikání křesťanství a jiného východního sektářství, na př. bogomilství a všeho, co s tím literárně souvisí, ukazuje netržitou středomořskou fluktuaci.

Jsou tedy vznikající západní kultury národní varietami a dědičkami středozezemské kultury; podobnými varietami středozezemské kultury jsou také vznikající národní kultury slovanské. Jsou zde ovšem také nové vlivy orientální, silnější než na západě, a je zde případ zvláštní: církevněslovanský jazyk bohoslužebný a spisovný, církevněslovanská vzdělanost, která je dlouho poté pojičkem Slovanů pravoslavných a která vykonala také své poslání u katolických Slovanů. Právě vznik a celé první období této vzdělanosti dosvědčuje, že běží tu o slovanskou varietu mediterranní kultury s důležitým dosahem politickým. Právě břehy balkánského poloostrova byly v době cyrilometodějské nejlepším příkladem prostupující se mediterranní kultury.

Byly to politické pikle a chamtivost bavorských biskupů, které zarazily dílo Metodovo na Velké Moravě, nikoli rozdily kulturní.

Sudbou dějin zlý čin měl dobrý, nesmírně významný následek: rozšíření církevněslovanské vzdělanosti u jižních Slovanů a přes ně u východních. Slovanská bohoslužba v Kvarneru a na severním břehu Adrie, tedy na nejzápadnějším západě slovanském, ještě dnes je dokladem poslovanštění mediterranní kultury a její původní nebyzantské tendence, která je vyjádřena nejpádněji tím faktem, že je tu původně ritus západní, římský. Ještě nedávno žili na Krku starci, kteří se jako prvním písmu praktickému učili glagolici, původnímu písmu slovanskému, spojovanému s Kyrillem. Badání poslední doby objevuje důležitý význam cyrilometodějského dědictví také pro Čechy a přes Čechy také pro Poláky. Sv. Vojtěch, přítel vzpomenuťého Otty III. a papeže Gregora V, objevuje se jako příznivec slovanské bohoslužby a církevněslovanské tradici, spojující jeho jméno s nejstarší českou a polskou písní duchovní, dostává se vědecké opory¹. Tradice církevněslovanské vzdělanosti drží se v Čechách (klášter na Sázavě, jižní politika Přemysla Otakara II. jsou jen nejvýznamnější historické vykřičníky) až do prvních vědomých pokusů o slovanskou církevní unii, to jest až do Karla IV. a Dušana Silného, do doby, kdy schisma nejen v organisaci církevní, leč také in politicis se stalo povážlivým za nátlaku tureckého. Obecně slovanský význam církevněslovanské vzdělanosti — vypadli z její sféry jen Polabani a Baltští Slované, kteří se dostali záhy v oblast „okcidentalisace“ římsko-německé — svědčí proti názoru o zvláštním byzantsko-slovanském typu. Tendence svérázu (kulturního a sociálního), tendence udržeti se samostatně mezi nárazníkovými plochami Byzance a Říma dostalo se této kultuře do vínku. Už pro církevněslovanský fakt, nehledíc k mnoha jiným důvodům, literární historik musí se rozhodnouti pro první dějinnou koncepci Bidlova v Dějinách Slovanstva (1927) a zavrhnouti koncepci byzantské a byzantsko-slovanské východní Evropy². Ani Bidlo, zdá se, netrvá neochvějně na této vědecké hypotese, ostatně jinak plodné; zdůrazňuje, že Pfitznerova hypotese východní Evropy podporuje možnost dějin Slovanů, kteří nejsou pak rozděleni ve dvě polovice,

¹ Srov. o tom pronikavou stať R. Jakobsona, Úvahy o básnictví doby hušitské, Slovo a slovesnost II, 1—21.

² Jaroslav Bidlo, Was ist die osteuropäische Geschichte? Slavische Rundschau V, 1933, str. 361—370.

a to západní (římskou) a jihovýchodní (byzantskou)¹. Doklad o Srb-sku, oscillujícím mezi křesťanstvím západním a východním, který přináší Pfitzner jako převážně politický historik, mohl by literární historik doplnit množstvím faktů slovesných. Gesemannova aplikace anthropogeografických poznatků Cvijičovy školy na literaturu srbo-chorvátskou objevila se tu jako neobyčejně průkazná². V polemice proti Lednickému M. Hruševs'kyj velmi dobře vystihl, že epocha christianisace církevněslovanské svými překlady sv. Písma, liturgické a hagiografické literatury a výměnou jich mezi slovanskými zeměmi dává široký obraz slovanské diffuse, která přecházela mezi politickými formami a kulturními sférami Byzance a Říma³. Také D. Čyževs'kyj vidí v kyjevském období základní kulturní zjev v přijetí křesťanství a ve vytvoření písemnictví na jeho základě. Křesťanství nepřineslo podle něho žádné specificky byzantské vlivy, naopak přišly jen reflexy hellenismu, které se dají sledovat v ukrajinském národním charakteru. Do Moskvy tyto hellenistické reflexy přišly později a v malé míře; v tom vidí Čyževs'kyj hlavní rozdíl mezi starou Ukrajinou a starým Moskevskem⁴.

Církevněslovanská vzdělanost je spontánním případem mezi-slovanské literárněkulturní vzájemnosti s hlubokým politickým do-sahem. Velká a energicky provedená myšlenka samostatného slo-vanského písma a spisovného jazyka opřela se tu o skutečnost velké příbuznosti slovanských národů v té době; vyšla z uklidněného ovzduší překonané krise ideové a státněpolitické v byzantské říši, které tak dobře charakterisoval Bidlo⁵. Mezi Slovany stává se kul-turotvorným jádrem značné dynamiky.

Je zde dokázané spojení mezi západem a jihem slovanským. Nehledíc k faktu rozšíření církevněslovanské vzdělanosti učedníky Metodovými v Bulharsku, předpokládá dnešní linguistika česko-

¹ Bidlo, l. c., *Le Monde slave* XII, 1935, Tome IV, 293.

² Srov. mou recenzi Gesemannovy *Serbokroatische Literatur* (Walzelův Handbuch), *Slavia* XIII, 1934, str. 215.

³ Mychajlo Hruševs'kyj, *Istorija slovjans'kich literatur — fikcija čy ne-obchidnyj naukovyj postulat?* Sveslavenski Zbornik, Zagreb 1930, 93.

⁴ D. Čyževs'kyj, *Zur Charakterologie der Ukrainer*, *Slav. Rundschau* III, 1931, 242—3.

⁵ *Slav. Rundschau* l. c. 366.

slovensko-slovinsko-chorvátskou skupinu církevněslovanského písemnictví a s ní kontinuitu kulturní, která nepřestává po smrti Metodově¹. Je tu kulturní a literární spojení mezi československým západem a ruským východem² (na př. nehledíc k obecně kulturním a osobním stykům v oboru vzájemnosti literární stopy cyrilometodějského dějepiscectví v letopiscectví ruském), které oslabuje teprve schisma. Dochází k takové spolupráci příslušníků různých národů slovanských, že je možno na př. překlad kroniky Georgia Hamartola vykládati jako společné dílo komise, skládající se z Rusů a Jiho-slovanů³. Ale západoslovanská kulturní složka působí v kyjevské a novgorodské Rusi i po schismatu. Postup legend o sv. Václavu a sv. Ludmile na jih a odtud na Rus a odtud zase zpět svědčí ná- zorně o kulturní fluktuaci. Kulturní varieta slovanská ocitá se ovšem ve dvou ohních, mřících proti sobě, v boji hierarchie římské a řecké. Ale ještě husitství opírá se o tradici cyrilometodějskou, která našla oporu v klášteře Emauzském (s charakteristickou odbočkou v Polsku). Úsilí husitů o spojení s pravoslavnou církví vycházelo z této tradice a také v církvi pravoslavné byla tradice o náboženské souvislosti také se západem slovanským. Není také náhodné, že emauzští hlaholitě obnovují staré literární spojení českého západu s jihem, že uvádějí do chorvátštiny nejdůležitější náboženskou spisbu staro- českou (kromě Štítného) i Husova kázání⁴ a připravují tak proniknutí husitství na jih. Chápání češtiny a chorvátštiny, které hlaholitě praž- ští píší hlaholicí, jako dvou forem téhož jazyka, vyvinutých z téhož oteckého jazyka církevněslovanského, plyne z téže cyrilometodějské tradice.

Kulturní varieta církevněslovanská, rychle se vyvíjející, není

¹ Srov. N. v. Wijk, *Geschichte der altkirchensl. Sprache* (1931), str. 8—11.

² N. K. Nikol'skij, *Povest' vremennych let, kak istočnik dlja istorii načal'nogo perioda ruskog pis'mennosti i kul'tury*, Ak. Nauk SSSR, Sb. po russk. jaz. i slov., T. II. 1 (1930); A. V. Florovskij, *Čechi i vostočnyje Slavjane I* (1935).

³ Srov. N. N. Durnovo, *K voprosu o nacional'nosti slavjanskogo perevodčika Chroniki Georgija Amartola*, *Slavia* IV, 1925, 446—450.

⁴ Neproniká tedy na slovanský jih z české literatury jen Lucidár a Passio- nál, jak myslí Weingart v *Slovanské vzájemnosti* (str. 47) z r. 1926, kdy už několik let byly známé nálezy Ivšičovy ve Vatikáně; srov. bibliografii této otázky u J. Matla, *D. serbokroatische Literaturwissenschaft 1914—1929*, Z. f. sl. Phil. IX. 1932, 1/2 str. 163—164.

nížší než současná irská, franská, anglosaská. Ve vlastní tendenci kulturní té doby, to jest v christianisaci masy lidové, je předčí. Síla tohoto kulturního typu odolává dvousetleté porobě tatarské na Rusi a půltisícileté porobě turecké na Balkáně. Další vlivy (západní, mediterranní, orientální) a autogenní vývoj rozrůžňují ovšem tento obecněslovanský základ kulturní. Pouto společného spisovného a bohoslužebného jazyka spájelo mnoho heterogenních živlů už z doby předmongolské a předturecké; vlivy severské a předkřesťanské vlivy orientální, vlivy germánské z dob stěhování mají obdobu v křížení vlivů ze západu, jihu a východu po přijetí křesťanství slovanským východem. Paralelita a závislost vývoje na vlastní Byzanci pozdního středověku se tu ztrácí a na Rusi potatarské nové (vlastní) byzantské vlivy se neuplatňují už pro neznalost řečtiny kromě hierarchie a toho, co s tím souvisí. Protiklad k dokonávající Byzanci se stupňuje ještě uvedením latinského studia v XVI. století přes Polsko; a tak latinské školy Srbům jihoherským zakládají na počátku XVIII. století pravoslavní profesori kyjevští. O byzantsko-slovanském typu kulturním dalo by se mluvit jen u Bulharů v prvních stoletích, ale ani tu ne v té míře, jak se mluví o typu římsko-franském. Neboť hned od počátku jsou tu vlivy orientální, je tu protibyzantský antagonismus v horních vrstvách, který plyne z politických poměrů s těžiškem právě opačným, než bylo na západě: zde Byzanc není jen moc církevněkulturní, leč také politická, kdežto Řím, politicky a mocensky slabý, stává se plnem a náplní říše barbarů, vstupujících do mediterranní civilisace. Kromě toho v lidové mase jihoslovanské hlásí se živelný odpor proti římsko-křesťanské struktuře sociálněpolitické v bogomilství. Je to nový silný vliv orientální po židovství, křesťanství a mitrãismu; poslovanšťuje se záhy, to jest hlavně převádí se z původní primitivní metafysiky do oblasti ethické, a stává se stále vynikajícím tónem v akordu poslovanštěné mediterranní kultury.

Protiklad světa románsko-germánského a řecko-slovanského zdá se literárnímu historiku už proto optickým klamem, že zná proudění slovesných tvarů v ústní slovesnosti z východu na západ a ze západu k východu a druhdy zase zpět, stejně jako proudění od jihu k severu a naopak. Na př. látky, motivy, postavy severské, bretoňské, německé ústní slovesnosti nalézají se v jiho-

slovanské a východoslovanské tradici. Po úplné porážce mythomanských teorií, po odkázání indické teorie do příslušných mezí, po vymezení možnosti samovzniku, přeháněném školou anthropologickou, má historicko-geografický postup migrační teorie jediné vědecké oprávnění a také ovšem ohromné množství úkolů. Stačí vzít do rukou srovnávací práce J. Polívky, kterému především náleží zásluha konfrontace celého materiálu ústní prosaické tradice u Slovanů s materiálem světovým, aby bylo každému jasné, že nebylo nikdy nějaké čínské zdi mezi nějakým východem a nějakým západem. A jako je to v povídce, tak je to i v jiných druzích ústní slovesnosti. Mezislovanská migrace je usnadňována netržitou souvislostí slovanských nářečí, pro kterou neexistují ani hranice politické ani brzda spisovných jazyků.

Představa nějaké „Hochkultur“ literární náleží také do začarovaného kruhu hodnotících ideí starší historiografie, kterou dobře charakterisoval Slavík: „Historickým celkem rozumějí historii národů, svázaných v politický celek nebo společnou kulturou, ovšem buržoasně chápanou¹.“ Ale také v literární kultuře vedoucích tříd je tolik vztahů mezi oběma světy a tolik vztahů mezislovanských, že pomyslná hranice je naprosto nemožná. Okolnost, že strukturní povědomí o hlavních druzích slovesných se k většině Slovanů šířilo z Byzance, nic celkem na věci nemění, když odchylky „románských“ struktur od původních jsou malé, když je zde promiskuita mediterranní za pronikavého bilinguismu latinsko-řeckého u vzdělanectva mediterranního.

Slavjanofilové, zejména v pozdějším polooficiálním stadiu, zdůrazňovali vlivy byzantské ve smyslu státního pravoslaví a ovšem i samoděržaví ve smyslu vládnoucí vrstvy. Rádi zapomínali na to, co přinášely byzantské vlivy antického; pro ně Byzanc bylo především „pravé“, „původní“ křesťanství. Jak by se mohli starat na př. o to, že s hellenistickým křesťanstvím z Byzance přicházel také na dřevní Rus pohan Plato a novoplatonismus? Jakou nelibost vzbudil na př. v 60. letech Kunik anglosaskými paralelami k pověstem letopisu a zejména podobnou hypothesou o Poučení Vladimíra Monomacha! A přece nové badání potvrzuje kulturní blízkost tak vzdá-

¹ Slov. Přehled 1935 (l. c. 333).

lených zemí, jako Anglie a Rusi v XI. století, a to nejen ve smyslu přejímání od západu, leč též od východu ruského¹. Tedy slavjanofilské pojetí Byzance, které jde od rusko-tureckých válek ruku v ruce s aspiracemi politickými, nevyrovnává se se sumou mediterranních vlivů kulturněliterárních. Toto slavjanofilské pojetí zastírá však také oči „západníkům“ v horečce boje za reformy. I oni bojují proti slavjanofilské Byzanci, kterou vidí druhdy ještě osobitější (s jejich hlediska ještě neevropštější) než slavjanofilové, nikoli proti Byzanci skutečné. A tak se s obou stran na Rusi ustaluje nesprávné chápání mediterranních vlivů a přechází jako konvence do historických premis; vlivům byzantským a slovansko-byzantským připisují se pak nesprávně také i rozdíly oproti Evropě, jejichž příčinu třeba hledati jinde². Vedle nesprávného chápání kulturněliterárních struktur (více automobilních) je tu nadto ještě jejich přecenění proti strukturám politicko-sociálního vývoje (více autogenním)³.

Přijetím schismatu také v oboru literárních struktur dospěli bychom k paradoxům toho druhu, jako je tento: většina základních forem v evropské spisbě je původu řeckého; ale Řecko, Byzanc sama octla se ve východní části schismatem. Plyne z toho rozštěpení pro základní mediterranní tvary a struktury slovesné? Naproti tomu víme, že východ zprostředkuje déle mediterranní struktury hellenistické; nehledíc ke klasikům, kteří jdou zde ruku v ruce s křesťanskou spisbou, může se na př. uvést fakt, mající vliv přímo na masovou psychu a tedy i na ústní literaturu: tradice antického divadla dříve zaniká na západě než na východě. Ti, kteří zdůrazňují dvojí typ výtvarného umění, zapomínají nejen na románský styl v Kyjevě a ve Vladiměři, na gotický styl v Novgorodě,

¹ Srov. M. P. Aleksejev, *Anglo-saksonskaĵa parallel' k Poučeniju Vladimira Monomacha*, Trudy otdela drevne-russkoj literatury II, 1935 (Akademija Nauk SSSR), str. 39.

² J. Slavík, l. c., *Slov. Přehled 1935*, str. 372 správně vykládá t. zv. byzantskou ztrnulost Rusi sociologicky: nedostatkem stavu městského a retardací vývoje za rychlého kolonizačního postupu.

³ Positivistické názory na slavjanofilství a západnictví a dedukce, činěné jednostranně nebo mylně z jejich projevů, se opravují, srov. J. Smolič, *Westler und Slavophile in der neueren Forschung*, Zeitschr. f. slav. Phil. X, 1933, 195, XI, 1934, 439.

na kozácký barok atd., leč zapomínají také na vliv t. zv. byzantských stylů na západě a na jejich složitý mediterranní původ. I tu je protikladnost ve vývoji variet, ne v základě heterogenním. Je lišiti heterogenost základu od domnělé nebo skutečné protikladnosti pozdějšího rozčleněného vývoje.

Už r. 1872 ukázal Veselovskij na slovanských povídkách o Solomonu a Kitovrasovi a na západních povídkách o Morolfu a Merlinovi názorně literární styky východu a západu. Původně východní (iránská) povídka proniká do křesťanské Evropy už se jménem Solomona (apokryf je znám v Evropě už v V. století). K jižním Slovanům proniká z Byzance. Na západě prohloubil se charakter západní zvláště znárodněním povídky. Odtud z ústní slovesnosti čerpá pak umělá literatura. Na slovanském východě zakázaný text stal se knižní povídkou, pronikl v bylinu, v ruskou i srbskou pohádku. Ale také západní varianty pronikají od XV. století na Rus, a tak ruské povídky pozdější mají stopy dvou vlivů: na byzantskou legendu navrstvily se západní povídky a jejich humor zakryl vážný obsah daleké původiny. Poučení, které dává o kulturněliterárním proudění studie Veselovského — příklad za mnohé jiné —, je mnohostranné; dává pohled na předkřesťanský styk středozemské kultury s Indií, na obromnou prostřednickou činnost Byzance mezi východem a západem, na šíření christianisovaných povídek východních na západě jihoslovanskými bogomily atd.

Názorně vyslovil Mychajlo Hruševs'kyj v polemice s W. Lednickým, že neexistuje západní svět slovanský a východní svět slovanský. Hruševs'kyj praví: „*V tom, co autor nazývá po starém zvyku „Rusí“, jen západní části, Ukrajina, Bílá Rus a Starý Novgorod, stály pod velmi silnými vlivy západní Evropy, takže i byly prostředníky, a dávaly dále západněevropské vlivy na Moskevsko a v evrasijské oblasti východoslovanské expanse. Před námi nikterak nejsou dva světy, rozdělené hlubokým a širokým oceánem, leč spíše dvě strany jednoho kontinentu, zbarvené různými barvami, s širokým pruhem uprostřed, kde se dvě zbarvení slévají a dávají různé střední nuance, které vysílají ze sebe také střední haluze napravo i nalevo, v různých směrech, v různých epochách, svobodně přestupující ethnografické i politické meze*“¹.

¹ Sveslavenski Zbornik (Zagreb 1930) 95.

Heterogenost mediterranní kultury objevuje se v slovanských varietách snad více než kde jinde. Byl to především sociální dosah křesťanského mythu, který způsoboval jeho rychlé šíření v masách barbarů: rovnost lidí před Bohem a výkupná Ježíšova smrt za hřích jednoho každého. Tento obsah mythu mohl se lehce tlumočiti také ve skutečném životě, tedy sociální rovností, právem jednoho každého nejen na život věčný, leč i časný. Ale mohl se tlumočiti také politicky o rovném právu každé plemenné, rasové, národní skupiny. Nazveme tuto složku středozezemského kulturního typu christianitou. Druhou složkou mediterranní kultury je civilita: právní řád, senatus populusque romanus, caesar, stát, pak teprve k tomu církev a pontifex maximus. Církev slouží oběma složkám: západní jako východní církev vkloubí se do civilisačního systému římského, už stávajícího. Původní „barbarské“, sektářské, sociálně ethické a pasivně revoluční křesťanství později dostává svou dogmatickou nadstavbu, ve které se vyrovnává s antickou filosofií nadřaděných tříd. Ale přesto obě složky, v podstatě protichůdné, nejsou tím staveny v jednotu, ačkoli v historickém postupu christianisace se rovná civilisaci. Jejich dvojaké působení je zřejmé: stále je na jedné straně civilita, na druhé křesťanství. Nikde se postup civility ovšem nepojí a nemůže pojití s prvotním duchem křesťanství. Christianita je plod židovského profetismu, jehož trvalou světovou zásluhou je fixování monotheismu. Ale není to jediný plod. Židovský profetismus má v přínosu svém ke kultuře mediterranní dvě hořčičná semena: christianisační a mesianistické. Christianisační sémě se stává součástí mediterranní kultury, jím mediterranní kultura dostává své poslání intersociální, katolické, všelidské. Sémě mesianistické zachycuje se na církevní víře židovské a vytváří první národ, židovský; v lůně tohoto národa vyvíjí se po prvé představa rasy (to je také smysl obřízky) jako nositelky národní osobitosti, vyjádřené zde ovšem nábožensky. Židovský mesianismus, přizpůsobený křesťanství, nezůstal také bez vlivu na národy evropské; zejména u národů slovanských byl důležitým činitelem v jejich kritických fázích. Židovský rasismus daleko později vyvolal reakci, a to u současných Němců (arijský rasismus, s důrazem na nordickou rasu panskou, vyvolenou, tak jako u Židů je představa vyvoleného národa).

Na periferiích středozezemské kultury, kde ustává civilisační tlak,

má křesťanství převahu nad civilitou. Křesťanství stává se tam zprvu jen náplní dotavadních společenských forem, teprve postupně složka civilisační je přece přetváří v státy evropské mediterranní struktury. Ale v době předmongolské a předturecké nepůsobí jen Byzance, leč též už západní feudalismus. Poroba tatarská a turecká regeneruje patriarchální formy, zlidovělé křesťanství uvolňuje se ze svazku — beztoho vždy volného — s civilitou, která z porob si odnáší svůj tatarský a turecký rys při všem patriarchalismu. Také tu rozdíly slovanských variet neplynou tedy převážně z „Byzance“. Naopak, klerikalismus pravoslavný vyvíjí se u Slovanů pod vlivem klerikalismu západního. Ale také rozkolná hnutí lidová (strigoľniki na př.) jsou už pod vlivem západního sektářství.

Na jihovýchodě Evropy záhy však oproti západu přistupuje okolnost, která prohlubuje význam křesťanství: mongolsko-turecké nebezpečí, jehož velikost fysická, rozsáhlost časová a bojovná útočnost nedá se vůbec měřiti s arabskou epizodou na západě Evropy. Kříž stává se tu bojovým heslem proti nepřítelům. Západ účastnil se boje na ochranu Evropy jen avanturou křížáckých výprav, které byly spíše, jak Pfitzner správně praví, recidivou nomádství ze stěhování národů. Boje západních a východních „Římanů“, dobytí Konstantinopole křížáky, založení latinského státu atd., ukazují zjevně, že tu jde především o civilitu a o moc, ne o křesťanství.

Od polovice XIV. století přesunuje se obrana Evropy převážně na národy slovanské v evropském jihovýchodním kontinentě. Zde se počíná historie jihovýchodní Evropy. Má zřejmě se rýsující dějovou dynamiku, má vlastní obsah. Jeho obsahem je nejen obrana celků slovanských, leč brání se tu zlidovělé křesťanství, které se stalo určitou sociální formou proti nivelisaci, proti nižší orientální formě života lidového. Křesťanská masa se brání, i když ji zrazují feudální pánové vlastní krve. Lidový člověk slovanský křesťanstvím se sbližuje s křesťany ostatními: nekřesťana chápe také jako třídního nepřítel. Svědectví máme ve velké jihoslovanské a ruské epice, sem míří činnost bogomilů, která zasahuje z Balkánu také Rus. Vzniká ethos sociálního lidového heroismu, jemuž je pravoslaví jenom vnějším znakem. Ústní slovesnost dává nesčetné doklady toho. Nemá nic společného s byzantským církevním učenectvím, s jeho kabinetní a mnišskou mystikou, ba je v krajním odporu

proti Fanaru, řecké hierarchii, která se dala do služeb Portě. Církevněslovanská vzdělanost, síť a organizace klášterů konají ovšem znamenitou službu; jsou nadstavbou lidového hromadného života. Jestliže církev zesvětští, podlehne-li civilitě, nastane rozkol. Není ovšem ani ruská epika jednoho typu; už Veselovskij našel dvojí typ eposu, epos ovládaného národa a epos vyšší třídy. I v epice jihoslovanské našlo by se také třídní rozvrstvení. Ale tam i zde najde se společné heroické ethos, ona kolektivní konstanta, ze které roste společná obrana. Jako všude v ústní slovesnosti pronikají sem složky umělé literatury a přímo tendence. Najde se i zde t. zv. „idea třetího Říma“. Ale bylo by omylem spatřovati v tom něco typicky byzantského nebo byzantsko-slovanského po zjištění také západních vlivů na samu formaci této ideje¹. Od skutečných byzantských vlivů třeba lišiti umělou byzantskou a byzantskoslovanskou tendenci vládnoucí ruské třídy, počínaje od XV.—XVI. století do úředního slavjanofilství v XIX. století, tradici „byzantskou“ jen podle jména. Známý jsou německé filosofické vlivy v slavjanofilství; za svého předchůdce pokládali slavjanofilové Křižaniće, chorvátského jesuitu, vychovaného v Římě, vlastního tvůrce samospasitelné trojice: samoděržaví, pravoslaví, národ.

Křesťanská, ethicky sociální, kolektivní bariéra slovanská, nesená lidovými vrstvami, je nejznamenitější plod středozemské kultury; nic podobného rozsahem a významem není v západní Evropě, kde civilita, rozrůzněná v soupeřících národních státech, nabyla převahy nad křesťanstvím a jeho původním sociálním a sociálně mesianistickým obsahem. Tato slovanská bariéra vykonala také nejvíce na obranu středozemské kultury a dala možnost jejímu klidnému rozvoji na západě. Z jejího ethosu vyplynulo osvobození Rusů, Srbů, Bulharů, samostatnost Černé Hory, z toho ethosu rodí se také ještě daleko později Jugoslavijska, ovšem za součinnosti ještě jiných vlivů. Junáctví jihoslovanské dává vlastní obsah také ještě sokolství².

¹ M. V. Šachmatov, Slavjanskaja ideja u drevne-russkich knižnikov, Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929, II, 383; sem hledí také práce Hildegardy Schaefer, Moskau, das Dritte Rom, Hamburg 1929; srov. také recenzi M. V. Šachmatova, Byzantinoslavica II, 142, A. Kizevetterovu, Slavia IX, 630.

² Srov. mou stať Jugoslavische Dichtkunst in der Tschechoslowakei, Die Kleine Entente, Sonderbeilage der Prager Presse z 31./5. 1933, p. 6.

Je otázka, pokud můžeme mluvit v tom řetěze událostí o všech Slovanech nebo o jejich většině. Polabští a Baltští Slované byli vyřazeni „okcidentalisací“ před objevením se naznačené jihovýchodoevropské dynamiky. „Okcidentalisace“ v podobě řádu německých rytířů ohrožuje polské území, v době, kdy se moskevská Rus těžce probíjí z okovů tatarských a kdy nebezpečí asijské je tak blízké Polákům.

V době, kdy turecká invase deptá kopyty samostatnost balkánských států, rodí se česká reformace. Česká reformace je revoluční masový výbuch sociálně ethicky pojatého křesťanství proti romano-germánské civilitě, ve které se utápělo křesťanství církve katolické. Vliv bogomilství přes západní sekty je jasný, přímý vliv je kapitola dosud neuzavřená. Marně se popírají sociální rysy husitského křesťana. České křesťanství se oprostuje od civility a jde zase k původnímu mediterrannímu, sociálně mesianistickému, eschatologickému jádru. Proto vztahuje několikrát ruku k pravoslaví, hledá pravou původní církev. Příslušnost husitství k pravoslaví, uznaná synodou 1452, je také výmluvný fakt. Postup husitství k slovanskému jihu a východu je jistě také příznačný. Nejnověji se potvrzují vztahy husitství k ruskému sektářství (židovstvujících, strigolníků).

Západ nemá v době tureckého nebezpečí nic vážnějšího na práci než pořádati proti českým kacířům kručiaty. Král kacířů Jiří z Poděbrad upozorňuje západ na nebezpečí turecké, pronáší myšlenku křesťanského míru a dává návrh společného boje všech křesťanů proti Turkům. Marně; západní civilita vítězí nad křesťanstvím. Proti německé „okcidentalisaci“ chránit má pak spojení české a polsko-litevské koruny. V německé reformě vítězí civilita nad křesťanstvím a katolickou universálností. Turecká invase roste. Vojenské krajiny monarchie jsou značně k severu posunutou frontou protitureckou: bijí se většinou v nich Srbové, Chorváti, Čechoslováci, Slovinci, pravoslavní i katolíci, vedle jiných národů monarchie pod veliteli z různých národností. Váha boje leží na Slovanech. V Slavonii i ve Vojvodině, v severní Dalmácii a v Přímoří zpívají se junácké písně. A odtud k jihu až do Soluně. Obrazí se v nich věkovitý zápas slovanské raje. Po Tridentinu přichází na pomoc uniatsky protireformační akce s velkými cíli politickými. Vzniká celá slovan-

ská literatura podle programu Tridentina. Uniatská nota má převahu přirozeně v akci mezi Slovaný a klade mosty mezislovanské. Dochází k zajímavým paradoxům ; na př. na jihu protireformace, jdouc ve šlépějích reformace, klade další základy k jihoslovanskému sjednocení jazykově literárnímu, zachycuje dokonce i Bulhary. Poláci, také přímo ohrožení Turky, stavějí se v čelo boje slovanských křesťanů proti islamu. To je důležitá složka barokního slavismu, který se hlásí už v Gunduličově „Osmanu“. Poté tematika polského vítězství u Chocimě půldruhého století se vrací v literatuře polské a srbochorvátské. Po vítězství Sobieského nad Turky u Vídně, hájené nikoli jen náhodně a symbolicky Čechem Kaplířem vedle Starhemberga, vůdcovství polské ve světě slovanském je samozřejmé. Ohlasy toho v ústní slovesnosti srbochorvátské jsou častější než naděje v pravoslavné Rusko¹. Boj Slovanů s půlměsícem stává se nejen předmětem krásné literatury, leč též osou historiosofie slovanské. Ještě Woroniczův „Hymn do Boga“ z r. 1805 boj Polsky „s plemenem Izmaila“ pokládá za hlavní dějinnou zásluhu jako obranu evangelia a evropské civilisace. Woronicz charakteristicky vyvrcholuje barokní slavismus ve svých eposech Assarmot a Lech, k nimž vedlo barokní kronikářství mezislovanské od Jadranu po Ukrajinu, ovšem již také za vlivů osvícenských a nových podnětů mesianistických.

Literárnímu badateli na základě literárněkulturní náplně dynamika jihovýchodoevropská jeví se takto: s jedné strany „orientalisace“ a s druhé „okcidentalisace“ ohrožují kořeny lidové kultury slovanských národů, národů celkem soběstačných. Že se v tomto svěráku udržela nebo vytvořila atmosféra slovanské sounáležitosti, podporovaná stejným kulturním základem nebo uchovanou tradicí a vzpomínkou naň, stejnou převahou christianisační složky, svérázně zlidovělé, to jest sociálně a druhdy přímo třídně zlidovělé, co je na tom divného? A je další otázka: je překonán definitivně tento svěrák, neobjevuje se jeho modifikace dnes rovněž? Není to pocit nebezpečí tohoto svěráku ze severozápadu a z východu, který ještě dnes vytváří mezislovanské společenství zájmů?

¹ Srov. Konstanty Wiskowatyj, *Pogłosy historii polskiej w epice jugo-łowiańskiej*, Práce Sl. Ústavu v Praze XI, 1933.

Literární historik se sotva bude poučovati u historika, který přeceňuje fakta dynastické politiky, vyhne se ideologům-historikům, přeceňujícím historiosoficky „Hochkultur“, ať germánskou, ať byzantskou, a věrouku, nepronikající do mas, jak sám ví ze zkušenosti ze svého materiálu, ale rád se poučí u anthropogeografie, která objasnila už tak mnoho z faktů kulturně literárních. Literární historik pokládá určité hranice nebo zase kulturní náplň t. zv. východní Evropy za optické klamy, dané tím nebo oním politicky historickým nebo politicky kulturním bodem rozhledu. Vidí v tom soudy v jednom případě apriorní, v druhém kulturně generalisující. Jestliže v prvním případě (jako u Schäfera, Kornemanna, Pfitznera a j.) statické hledisko s jednoho historického období láme pojetí diachronické, v druhém případě (jako u Troeltsche a Bidla) v diachronické ideologii zaniká měnlivost dějová, vlastní předmět historikův; i zde najde se jistá statická, schematická pohled do nitra lidí jako do pravého a stálého zdroje dění, zdroje, který se otvírá především badateli literárnímu.

Literární historik neodpustí si otázku, proč právě u Slovanů má převahu christianisační složka a její výsledek, sociální křesťanství davové, když přece nelze předpokládati, že při plemeni tak rasově smíšeném by se udrželo něco z původního rasového společného základu, a tedy snad něco z nějaké původní společné reakce, tedy původní rys charakterologický. Tomu odporuje ostatně historie národů neslovanských, kteří sdílejí se Slovany společný osud, zejména Rumunů, nehledíc k periferijním národnostem na východě. Poloha Slovanů jako nárazníkových států a společenství protiasijských vysvětlila už mnohé. Rozumí se, že nápady, jako je Seifertova rovnice (Románi : Germáni : Slovani = Totemisten, Händler : Hirten : Pflanzer) a ještě více jejich rozvádění mají mnoho anekdotárního. Ale dávají podněty anthropogeografům. Schäfer při vši opatrnosti soudí, že celá země východně od Německa a od vlastní Evropy představuje zvláštní a v jistých rysech jednotně utvořený svět. Miłkowiezův protiklad rozčleněného západu a nížinatého východu, který zosřil Hoetzsch představou svérázně rozčleněného „kontinentu“, možno doplniti Koetzschkovými hospodářskými typy; rozlišení typu řeckořímského, severozápadního germánského a typu

třetího, východního, odpovídalo by dobře našemu pojetí kultury mediterranní a jejích variet.

Koetzschke nepočítá proto k východní Evropě Byzanc, ale počítá sem slovanské národy, obyvatele Pannonské nížiny a balto-finské národy. Od Tymienieckého máme protiklad východních latifundií a západního malohospodaření, západního živlu městského a východního nedostatku nebo zaostalosti v tom směru. Stále však schází pro pochopení jihovýchodoevropské dynamiky hlavní rozdíl: vláda nad mořem na západě, daná geograficky, která se projevuje záhy v kolonizačním úsilí a v zatlačení slovanského jihovýchodu od těchto bran světového života v době, kdy brání východní brány proti Asii. V jihovýchodoevropské sféře je znakem masy agrarismus, od západu k východu čím dále primitivnější. Tato sociální struktura objevuje se pak mnohonásobně v kulturních zjevech, zejména v literatuře. Je to další pojitko této sféry. Je-li i nepatrným nárůdkům na evropských březích nechána možnost kolonizační, má slovanská oblast jedinou možnost na východě Evropy přes Urál; zde kolonisace je zároveň obranou a nemění nic na typické agrárně-kontinentální sociální struktuře.

Zde mají slovanští národové dlouho značnou podobnost s Němci: také Němci se nestali námořní a kolonizační mocí. Proto jejich tlak dál se do slovanského východu a po jeho poněmčení šel dále k blízké Asii přes monarchii rakouskou, jako dnes si činí mostem a nástupišťem k východu Polsko. Se stanoviska slovanského je litovati, že se Němci námořní mocí nestali a že nesporný organizační talent a přebytek sil neuplatnili v koloniích, kde by jejich kulturträgerství evropské bylo více na místě než mezi dávno evropisovanými Slovany. Proto nyní pokřik o „asijském“ nebezpečí sovětském jako dříve tirády o „temné“ Rusi: „Drang nach Osten“, který bohužel nenašel přirozené vybití v námořní síle a v koloniaci africké a asijské, dává si masku kulturní mise. Za středověku bylo touto maskou křesťanství a latinsko-germánská kultura. Masku křesťanství se nyní odhazuje. Survival mise pangermánské kultury ve smyslu všenněmectví straší v hlavách německých historiků dosud; podle diktátu politiků snaží se opatřiti to vědeckým aparátem jako kdysi Lagarde, Frantz, Treitschke¹.

¹ Srov. T. G. Masaryk, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. II. vyd., kap. 2. *Pangermánský plán světového panství*: Berlín—Bagdad, str. 26 a n.

Literární historik podle svého materiálu, který obsahá celou oblast slovesnosti, vidí dějotvorné a kulturotvorné prvky v široké oblasti lidové, aniž mu unikají individuality a „vysoká kultura“ tříd vedoucích. Jenže dění slovesné učí rozlišovati efemerní struktury individuálně-psychické od konstantních, kolektivních, druhdy latentních struktur, vyšlehujících jakousi vnitřní zákonitostí při vhodném popudu. Nevěří s Bidlem¹ v nějaké zvláštní mise určitých politických útvarů, ale přesvědčuje se o dějotvorné síle kolektivních struktur.

Literární historik, poučený anthropogeografem, na otázku po možnosti dějin východní Evropy dnes odpoví poukazem na netržitost a fluktuaci slovesných tvarů a struktur; jinak to je věc obecné historie a všestranného vyšetření faktů. Ale na otázku po možnosti dějin Slovanů odpoví kladně. Společné nebo obdobné osudy slovanských národů vidí v nejvýznamnějších dokumentech: v slovesné tvorbě, umělé i ústní. Jest to část dějin evropanství, rozmnožovaného dědictví mediterranní kultury, evropanství nejhlubšího, poněvadž nejlidštějšího a posvěceného obětovanou krví za druhé; je to boj za evropanství na teritoriu nejrozsáhlejším, na kterém se kdy zápas o evropanství vedl; na tom teritoriu se evropanství, dnes ovšem už s přínosem americkým, může dále nyní vyvinovati k skutečně světovému typu, typu evropskoasijskému, nejdůležitějšímu v dějinách Starého světa a pravděpodobně celého světa.

Významným činitelem v těchto imanentních kolektivních vědomích jsou církve. U Slovanů především církev pravoslavná, jakmile se odpoutá od Byzance dogmatářské, učené, třídní, a stává se za autokefality lidovou, prostoupenou bogomilským kvasem, později kvasem rozkolu. Česká reformace, husitství a českobratrství, usilující o sociální křesťanství i za cenu rozbití civility, vyciňuje tradičně podobnost s pravoslavím. Odtud několikeré navazování styků s pravoslavným východem a jihem, odtud pravoslavná tradice českého evangelictví vůbec. Ani vnější rekatolisace nezničí tento kolektivní lidový základ. Lutherova reformace naproti tomu uplatňuje civilitu jako základ německého národa. Křesťanství a sociální nota jeho padá. Podobně vítězí civilita nad křesťanstvím v církvi anglikánské. Církve

¹ Jar. Bidlo, Remarques à la defense, Bulletin des sciences historiques en Europe orientale, T. VI., fasc. 3—4, str. 4.

katolická udržuje rovnováhu mezi civilitou a křesťanstvím ve svém původním rayonu, u Románů. Rýsuje se to historicky jako theokracie, recte hierarchie. Překonává ztěžilí nebezpečí státně-národní civility nad křesťanstvím ve Španělsku za Filipa II. Vytváří svou katolicitou, dědictvím internacionálnosti mediterranní kultury, v původních místech celkem sociální kolektivní náladu, tak ve Francii, v Itálii, na slovanském Balkáně; v zemích rekatolisovaných, zejména slovanských, nalézá půdu připravenou sociálním křesťanstvím. Proto zde má protireformace tak snadnou práci proti nelidovému feudalismu. Tato rozdílná funkce církví jeví se zřejmě v dnešním Německu: „po ovoci jejich poznáte je“, mohlo by se citovati z evangelia Ježíšova. Germánské protestantství je především protest proti katolické křesťanské ve prospěch národní civility, národně feudálního státu, dávajícího se na nekřesťanský výboj.

V díle a vývoji obecné kultury jsou si církve římsko-katolická a pravoslavná nejbližší: i v tom je dědictví společné katolicity mediterranní kultury, ve kterém protestantství znamená sekundární odštěpení, v první řadě podnícené vzpourou individuálního rozumu, zachycujícího se pak nejbližšího kolektiva, národa nebo jenom třídy národ reprezentující. Česká reformace měla ochotu neodloučiti se od římského katolictví, jakmile by bylo zaručeno vítězství křesťanství nad civilitou. Českobratrství je nové zdůraznění sociálního obsahu křesťanství a známa je nechuť jeho k lutheranismu.

K podmínkám kolektivních struktur u slovanských národů, záhy se rozlišujících, náleží především jazykové příbuzenství, totožnost kulturního východiska a jeho trvání v hlavních rysech u většiny anebo aspoň jeho dlouhá tradice a převládání složky christianisační. Až do třináctého století podporuje tuto kolektivitu zcela nepochybně ethnická podobnost plemene (nikoli nějaká rasa, leč celý shluk spojů, které odhaluje ethnologie), ethnický substrát, konservovaný příčinami anthropogeografickými: těsné sousedění, vzájemné styky, podobné životní podmínky, stejný poměr k sousedům, jak to dobře v úvodu k svým Dějinám Slovanstva (1927) napsal Jar. Bidlo (str. 5). Na tom diskuse vedená naprosto nic nezměnila, naopak přinesla k tomu jen doklady, kterých jsem užil už nahoře. Od počátku státně-politického života nastává naznačená dynamika obrany svérázného evropanství proti východu za

neustálých útoků západu, ve které se christianisační složka také už za nových vlivů orientálních (christianisace je přece už také orient) dostává funkci sociální a nadnárodní. Tyto kolektivní sociální struktury projevují se množstvím mezislovanských styků. Psátí dějiny mezislovanských styků, jak chce Batowski¹, není nic jiného než psát společné dějiny slovanských národů, které Batowski pokládá ovšem za možné. Při všech vlivech západu a následcích kulturního vývoje, při všem národním a státním rozrůznění tyto kolektivní struktury trvají a mají druhy značný význam politický. Šovinisticky a imperialisticky nezaujatí historikové (jako na př. Handelsman) při všem kriticizmu uznávají při vší mnohotvárnosti slovanských národů určitou jednotnost a tendenci k harmonii. Tato tendence k harmonii je právě důsledkem vylíčených kolektivních struktur, probíhajících v strukturách národních, struktur tradovaných a vyjadřovaných zejména ústní slovesností a literaturou umělou. Handelsmanův názor přivádí k chápání dějinného vnitřního procesu Slovanů a jeho dvou dominant: *integrační a diferenciacní*. *Integrační dominanta je spjata s etnografickou kulturou a jejími anthropogeografickými příčinami, s vlivy středozemské kultury, se svérázným křesťanstvím, s historickou dynamikou obrany; složka diferenciacní je dána pozdějšími vlivy západní kultury a orientu, právněpolitickými vlivy západu na autogenní vývoj společenských forem, pozdějšími sociálními změnami v struktuře slovanských národů. Dominanta diferenciacní druhy vítězí, potlačuje integrační, jak je to zejména v 2. polovině XIX. století za vlivů buržoasního státu západoevropského. Ale integrace nezaniká, je pouze latentní a může se stát opět rovnocennou dominantou, zejména zesocialisováním státní struktury a novým momentem obrany.* Cít slovanské sounáležitosti je historická skutečnost. Tak praví Pfitzner (l. c. 49): *„Da die Vertreter der slawischen Wechelseitigkeit jedoch stark vom Glauben an die Gemeinsamkeiten des Slawentums durchdrungen sind und schließßlich diesen Glauben selbst als das allen Gemeinsame, ja, als die wesentlichste Klammer des Slawentums hinstellen, erwächst dem kritischen Betrachter die Pflicht, Art und Inhalt dieses Glaubens weiterhin zu*

¹ Henryk Batowski: Uwagi o zagadnieniu „Dziejów Stowiańszczyzny“, Łwów 1933 (str. 10); zde také bibliografie problému.

zergliedern und zu bestimmen. Daß dieser Glaube eine lange Geschichte besitzt, beweisen die früher genannten Arbeiten zur Geschichte des Panlawismus überzeugend. Daß er auch heute noch andauert, ist unleugbar.“ Pro spojitost slovesných struktur u Slovanů „víra“ má tvořivou hodnotu stejnou, ne-li někdy větší než předpoklady historické, anthropogeografické a j. Také „víra“ tvoří spoje a události historické. Ale ukázal jsem, jak vědomí slovanské sounáležitosti vychází ze základů kulturních, ethnografických, anthropogeografických, historických. Zbytečné Pfitznerovo šulmajstrování o neudržitelnosti představy o společné krvi a rase, podobně jako o „národu slovanském“, objímajícím všechny Slovany, odmítl už Bidlo a vice versa platí to i Bittnerovi. Byly dávno a jsou cizí kritickému slavismu. Kritický slavismus nepracuje také s představou „Völkerfamilie“ jako anthropologickým kriteriem a zejména ne jako s kriteriem jediným; zasazuje ji do shluku příčin ethnologických, v tom smyslu mluví o ethnické kultuře. Že tato ethnická kultura trvá a že je důležitým ethnickým činitelem, toho nejlepším dokladem jsou Lužičtí Srbové: ani tisíciletá „okcidentalisace“ německá tuto kulturu nevyhubila a nesmazala znaky slovanské. Zajisté se kritický slavismus nemůže vyhnouti pojmu plemene¹, ačkoli plemene rozrůzněného. Pfitzner velmi dobře vystihuje dějinnou skutečnost, jak následuje. „Daß in der slawischen Völkerfamilie dennoch der Glaube an die Gemeinsamkeiten stärker als bei anderen Völkerfamilien Europas entfaltet ist, hat seinen vornehmsten Grund in der Tatsache, daß der Ausgliederungsvorgang der einzelnen slawischen Völker noch nicht abgeschlossen und die Zeit besondern eigennationalen Lebens noch zu kurz ist.“ (L. c. 53.) Je to fakt velmi důležitý; ukázal jsem naň už v Slovesnosti. Národní individualisace především u Ukrajinců, včera u Bělorusů, dnes u Slováků a zítra snad u Makedonců, tvoření zvláštního jazyka na Dálném východě z prvků slov. jazyků západních, východních i jižních ukazuje na stávající dosud ethnický substrát plemenný. Proto představa plemene, ethnického společenství a vědomí sounáležitosti plemenné musí býti u Slovanů silnější než u národů germánských a románských, kde

¹ V mé stati „Das literarische Schaffen bei den Slaven“, Slav. Rundschau IV, 1932, str. 115 a násl., bylo slovo plémě špatně přeloženo z českého originálu jako „die Rasse“.

národní individualisace je stará, jak uznává také Pfitzner. Ale z toho se musí poučit také historická methodika. Jinými slovy: termíny nation, Volkstum nelze přenášeti beze všeho na poměry slovanské¹. A především: nelze z nich dělati pro Slovary kriteria, jak dělá Pfitzner a po něm Bittner, někdy anachronisticky pro minulost a někdy profeticky pro budoucnost. Pfitzner praví: „Mit der Gewinnung größerer geschichtlicher Tiefe werden die Besonderheiten jedes einzelnen slawischen Volkes um so bestimmter und sinnfälliger zutage treten“ (l. c. 53). Věštění není práce historikova. Naproti tomu víme, že evropeisace není jen proces diferencující, leč též unifikující. Dále by se mohlo soudit ze sociálního přerodu dnešního evropského lidstva, že národní individualisace u Slovanů nepůjde dále ve smyslu buržoasního státu XIX. století, leč že lidové vrstvy slovanských národů proniknou živelně na povrch, že smetou nebo přetvoří nános staré politiky a třídní „Hochkultur“, a že se prostě sblíží v lidských hodnotách hromadných, sociálních.

Šulmajstrování, které odmítá názory romantického slavismu, jakoby dnes ještě živé a dokonce panující v slavistice slovanské, upadá do kontradikcí a mění se v nevědecké povídání, když z týchž romantických názorů dedukuje národní a rasové premisy. Novoromantický názor na národ ovládá Pfitznera jako jeho kolegu Bittnera. Bittner jej vyjadřuje pregnantně takto: „Jedes Volk ist eine in sich geschlossene einmalige Wesenheit, aus dem *Bluterbe im ewig fortrollenden Zeugungsprozeß entsprossen*, durch die physische Umwelt in weitesten Verstande des Wortes und durch das geschichtliche Werden gebildet und durch die Sprache zur Einheit fest zusammengebunden“. (Germanoslavica, l. c. 12.) Nač si lámali a lámou ethnologové a sociologové všeho světa hlavu s pojmem národ? Bittnerovi to vůbec nedělá těžkosti, jednoduše přijme definici novoněmecké „Werkstatt“. Jenže je tu právě v této definici malé nedopatření: pro krev a plození zapomíná se na ducha, na kulturní obsah národa. Toto kulturní dědictví, kulturní tradice je silnější druhdy než krevní dědictví. Kulturní tradice také druhdy formuje národy a krevní dědictví, je-li vůbec, klesá prostě jen na nositele duchovního obsahu národa. Historie ukazuje, jak často přemožení národové dávali svou

¹ Viz už Slovesnost Slovanů, str. 236 a j.

kulturu vítězům a ti ji nesli dále, jak je to právě v řeckořímském příkladu středozezemské kultury. A dále ještě: přemožení národové dávali také svou krev vítězům, a ta se stala nositelkou jisté kultury, jak právě dokazuje nejlépe dnešní německý národ, který vznikl v dobré polovici ze slovanské krve, a to v polovici, která právě dnes je v Německu vedoucí. A dále: jsou národy, které ztratily jazyk a zůstaly národy svým duchovým obsahem, jsou národy, které smísily svou krev s jinou, a udržely jazyk, ale neudržely původní kulturu atd., atd. Věc není tak jednoduchá, jak se zdá historikům novoněmeckým. Slovanským slavistům dnes v celku nelze vytýkat romantické názory, spíše hyperkriticismus pozitivistického rázu, ale historikům rázu Pfitznerova a Bittnerova lze lehko dokázati nevědecké premisy¹.

Mluví-li o povaze slovanské, o světě slovanském, máme tedy na mysli nikoli jen přínos z původního společenství ethnického, ale spíše podobné podmínky historické, kulturní a antropogeografické. Tak na příklad. Z malé váhy civility u Slovanů, z převahy agrárního typu v krajích rozsáhlých, ale celkem neúrodných, a ze sporadického osídlení kromě jiných příčin vysvětlují si individualismus, s kterým se setkáváme často u Slovanů, jak na primitivním, tak i na vyšším stupni. Odtud konflikt individualismu s kolektivismem sociálně-křesťanského rázu². V samé recepci křesťanství uplatňuje se už individualismus, nepřemožený a nespoutaný hierarchickým režimem. Odtud odpor proti církvím jako formám organizačním, zejména tehdy, když se spojují se státem. Z těchto příčin, z kolektivních nastrojení, z nich vznikajících, a ovšem z historické dynamiky, jak jsem ji naznačil, vysvětlují si také snahy po sbratření lidstva, jak je dokazují četné projevy v slovesných památkách u Slovanů³. V tom souhlasím s Janem Slavíkem, že sblížovací, sbratřo-

¹ Jestliže v článku *Realne podstawy łączności Stowian, Ruch Stowiański II.*, 250, Bulhari St. Mladenov, Chr. Vakarelski, Chr. Kodov vysunují u Slovanů „společenství krve a rasy na jeden z prvních plánů“, je to pravděpodobně vliv novoněmeckého rasismu, nikoli tradice kritického slavismu; ale dokazuje to na druhé straně, jak právě na plemenné hranici sounáležitost plemene je živá. Že zde působí reminiscence historické a kulturní, je na bílé dni.

² Srov. *Slovesnost Slovanů*, zejm. str. 234.

³ Viz *Slovesnost*, zejm. str. 236.

vací tendence „je červenou nití historie Slovanstva“. Samu kolektivní dynamiku dějovou u Slovanů vidím však přece jen ve svérázném a mezislovansky fluktujícím zpracování mediterranní kultury v národních slovanských společenstvích a obranu tohoto slovanského evropanství na obou stranách za dalších vlivů západu a šíření této kultury k východu. Jsem totiž na základě literárních faktů přesvědčen o tom, že orientální vlivy byly absorbovány ruským kolektivem jistě asi v té míře, jako je absorboval Balkán nebo Hispanie. Evropanství je chápati ovšem nikoli jednostranně jako statické západoevropanství Troeltschovo, nýbrž jako organické rozvíjení smíšené kultury mediterranní. Jinak Slavíkovu koncepci dějin Slovanstva pokládám za velmi pozoruhodnou pro její stanovisko sociologické. K jeho korekturám dosavadních názorů, zejména na Rusko, budu mít příležitost ještě se vrátit. Už Troeltsch chtěl ovšem v periodisaci obecných dějin uplatnití kritéria sociologická a politicko-právní. Bohužel právě německá věda uplatňuje především kritéria politicko-právní, tak v polemice o východní Evropě zejména Pfitzner (a po něm Bittner v oblasti literárněvědné); ačkoli Pfitzner zná dobře kritéria Troeltschova, historickou událost ohraničuje jen politicky-právně a ve smyslu politicko-právní „hochkultury“.

Při tom ovšem zůstává nezodpověděna otázka, pokud fransko-německá Hochkultur přejala a dále nesla hodnoty kultury mediterranní a pokud je ochudila. Zapomíná se, že mediterranní kultura vstupovala k Slovanům, a to nejen k jižním a východním, leč i k západním, přímo ze středozemské kolébky a že na ně dlouho působila v době, kdy Němci provozují válečnickou „okcidentalisaci“. Umělecké skvosty, monastýry a památky v nich na Balkáně, jsou ještě dnes výmluvným svědectvím vynikající kultury slovanské z doby, kdy se fransko-německá „vysoká kultura“ dobývala teprve k svému výrazu. Kdyby bylo pravda, jak tvrdí Pfitzner (l. c. 46), že tradované kulturní formy, jako lidová víra, zvyky, lidový byt, národní právo, nemají nic společného s formami „vysoké kultury“ (což je ovšem čirý nesmysl pro ethnologa jako pro literárního historika), vypadalo by srovnání kultur slovanských států středověkých s německou kulturou té doby nepříznivě pro varietu německou: její „Hochkultur“ byla by po výtce římská a proces znárodnění této kultury jevil by se pomalý. Jest tu totiž mítí na paměti, že právě Řím za raného středověku a zej-

ména v kritických stoletích, kdy dával kulturu mediterranní germánským barbarům na kontinentě, nebyl významným činitelem ve „vysoké kultuře“; nebyl střediskem škol filosofických a literárních, nevyšel z něho ani významný myslitel ani básník. Jako „vysoce kulturní“ středisko nesnese srovnání se středisky východními, na př. s Alexandrií.

Dvojpólovost kulturní samého starého římského imperia, jak už bylo řečeno, nabývá konkrétní formy teprve tehdy, když se mediterranní kultura ocitne v nových ethnických a politických prostředích, krátce když se posune k severním barbarům a když ti z kultury sice smíšené, ale v rayonu mediterranním fluktuující, berou si podle své přirozené povahy a svých životních podmínek své dobré, buď jed, buď med, nebo obojí.

Slované proti Germánům jevíli by se pak jako živel kulturotvornější: vždyt už od abecedy počínaje a bohoslužbou konce poslovanštili přijatou kulturu. Jižní státy slovanské jsou hned po svém zrodu v antagonismu vůči Byzanci, jejich církve jsou záhy autokefální. Pfitznerova „Hochkultur“ chová v sobě ovšem ještě jinou a nebezpečnější kontradikci. Neuznává-li Pfitzner tradovanou lidovou kulturu, nemá právo mluvit o „Volkstum“, „Volkstümlichkeit“, ba ani o „Volk“ ve smyslu svérázné národní kultury; holými frázemi objeví se pak různá tvrzení, jako ono, že „s větší dějinnou hloubkou objeví se různosti jednotlivých slovanských národů“. Odkud by se vzaly ty různosti, odkud by byla dnešní mystická Volkstümlichkeit německá? A pro budoucnost, do které hledíme, zapomíná Pfitzner na integrační, internacionalisující síly, kterými se Slované opět sblíží — stejně jako jiní národové. Naproti tomu vidíme, jak právě ti zastánci německé Volkstümlichkeit jdou k lidové kultuře a že dokonce, když jim je jí málo, vymýšlejí si pragermánské mythy.

„In der Tat, eine der größten Entdeckungen der modernen Literaturwissenschaft ist die Einsicht in die Lebensverbundenheit von Volkstum und Dichtung“, cituje správně, byť jednostranně Bittner z Voßlera (*Germanoslavica*, l. c. 12) a tím poráží „Hochkultur“ Pfitznerovu, ačkoli jinde s ní operuje.

Ovšem němečtí badatelé, kteří se dopouštějí neodůvodněných premis a kontradikcí, ze kterých jsem některé už rozebral a k jiným dojdu dále, jsou velmi skrupulosní, když jde o synthesu nepopira-

telných souvislostí u národů a kultur slovanských. Vše závisí v dějním pozorování a líčení na perspektivě. Nechce-li někdo tuto perspektivu přijmout, ať už proto, že mu brání neznalost faktů, ať už proto, že je pod sugescí jiné perspektivy, nepomohou mu důvody literární vědy, která zabírá jen část dění, třebaš část velmi podstatnou a otevírající pohled na průsečíky tvořivých osobností a kolektivních imanentních sociálněpsychických struktur.

Literární vědec se stanoviska předmětu své vědy, pojatého v celém rozsahu jako souboru ústní, lidové slovesnosti a literatury umělé, může přitakati také základním methodickým názorům Slavíkovým, obráceným proti zastaralému buržoasnímu chápání historických celků, které zapomíná na vertikální sociální proces sblížovací. Literární vědec slovanský je ve velkém pokušení přijmouti Slavíkovu perspektivu dějin lidstva jako sblížovacího procesu. „Pásmem, pojícím minulost Slovanstva, nebudou snahy politické nebo společná kultura (přijata z téhož zdroje), nýbrž události, jimiž Slované přispěli v boji o zrovnoprávnění lidí v každém směru (politickém, náboženském i hospodářském). Takto pojaté dějiny Slovanů nebudou dějinami panovníků, ani států, ale těch, kdo nejvíce přispěli k ‚humanitě‘, t. j. k vyrovnání protiv mezi národy i uvnitř národů¹.“ Kde by se našlo více takových faktů humanitních než právě v slovanských literaturách? Která doba byla by vhodnější pro přijetí této perspektivy než právě dnešní doba, kritická pro světový pacifismus? Přesto, myslím, hybná síla slovanských dějin, bezprostřední páka toho, „jak to vlastně bylo“, nebo lépe, jak se to dalo, neplynula z těchto ideálů, které jsou ještě dnes ideály. Lze mysliti na sblížení a sbratření lidstva, ale z toho neplynou motivy jednání, když je mysliti na obranu holého života proti útočníku nebratrskému, zločinnému. Ale jisto je, že v imanentní obranné dynamice dějinné u Slovanů byly také vyspělé představy o sblížení všelidském a že propukaly v nejtěžších dobách: bogomilství, husitství, Chelčický, Poděbrad, Komenský, polský mesianismus, Kollár, Dostojevskij, Masaryk jsou jen mezníky nejvýznamnější, jak jsem se to snažil vyložit už v Slovesnosti jednotlivě i synteticky jako ethický realismus slovanský. Tam jsem také ukázal již na divergentní pojmání národa u Slovanů

¹ Slavík, Slov. Přehled, I. c. 335.

proti západní koincidenci národa a státu, na všelidské a sociální tendence v slovanské slovesné tvorbě¹. Slavík s obecně historického stanoviska potvrzuje má zjištění literárně historická. Literární věda a obecná historie liší se methodickými důsledky, plynoucími z blízkých, ale přece jen rozdílných předmětů. Ukáží na disparátnost politického pojmání historie a historie literární na tomto faktu: XIII. až XVII. století, která znamenají rozpad nebo porobu slovanských států, jsou dobou květu ruské a jihoslovanské epiky. Literární věda, jejímž předmětem jsou slovesné struktury, je přímo nucena koncipovati jejich rozvoj pod zorným úhlem světové literatury a určovati zde jejich místo zvláštní, jak o tom bude ještě řeč. Kdežto historik Slovanů sotva bude moci, chtěje zůstatí v historické dynamice událostí, vycházeti od smyslu dějin lidstva a odtud dedukovati obraz slovanských dějin. Ale zajisté perspektiva dějin Slovanů bude mířiti k perspektivě dějin lidstva. V tom má Slavík úplně pravdu, že dnes nelze mluvíti jen o dějinách evropanství². Potvrzuje to také literární věda, jak o tom již byla a ještě bude řeč. *Jestliže perspektiva, kterou hlavně na základě literárně-kulturním vidím slovanské dějiny, neobstojí před soudem nezaujatých historiků, ukazuje aspoň historický podklad slovanské soudržnosti a sounáležitosti, o které nemohou pochybovat ani historikové, vycházející z tendencí Waltera Franka a jeho Říšského ústavu pro dějiny nového Německa.*

Stanovisku literárněvědnému je představa východní Evropy tak irrelevantní jako představa střední Evropy. Jinými slovy: tyto hypotetické celky (východní a střední Evropa) nejsou kulturně-historicky, sociálně-politicky, anthropogeograficky tak vyhraněny, aby mohly zasahovati podstatně do života literárních struktur a odlišovati je v skupiny samostatné. Jsou to jen povrchní a přechodné vlivy. Jako dnes v literárněvědné představě střední Evropy nastává dvojíto: střední Evropa a Slované, tak dříve i nyní je patrná rozdvojenost v představě východní Evropy; je to vždy vlastně: východní Evropa a Slované. V slovesných strukturách najdeme potvrzení této rozdvojenosti, jejíž podstatou je představa celku slovanského: fluktuace mezislovanská slovesných struktur je zjiitelná, ale nějaká fluktuace

¹ Slovesnost Slovanů, zejm. 234 a násl.

² Slov. Přehled, 1935, l. c. 335.

východoevropská nebo středoevropská v určitých hranicích je fikcí. Jednou z příčin a druhdy také cílem této mezislovanské fluktuace slovesných struktur je soudržnost a sounáležitost slovanských národů v tom širokém smyslu, jak bylo o ní právě jednáno. Některé podrobnosti uvedu dále.

III. Slovanské literatury.

Po pohledu do zajímavé polemiky vrátíme se zase k Bittnerově kapitole „*Die slavischen Literaturen*“ (l. c. 242). Na jejím počátku B. uvedl tři důvody, proč se slovanské literatury neuplatnily hned od počátku mezi evropskými národy (srov. nahoře str. 18). Podle toho, co jsem uvedl v předchozí kapitole, nemohu se stanoviska literárněvědného souhlasiti plně ani s jedním důvodem. 1. Především není zcela pravda, že evropská kultura vyrostla ze tří kořenů: antiky, křesťanství a nordicko-germánského „Wesen“. Složky, jak je uvádí B., nejsou ve skutečnosti koordinovány: pojem mediterranní kultury spojuje antiku a křesťanství, tomu je podřazena nejen plemenná složka germánská (v termínu „nordisch-germanisches Wesen“ vidím odraz nevědeckého rasismu), ale také plemenná složka románská v kultuře západoevropské (nikoli vůbec evropské); v celoevropské kultuře je tu ještě plemenná složka slovanská. Tedy ani to, co Pfitzner jmenuje „antik-abendländische Kultur“, nedá se charakterisovat tak, jak dělá Bittner, tím méně to, co Pfitzner nazývá „antik-abendländische Hochkultur“. Je zjevná disparátnost představ „vysoké kultury“ (antiky a křesťanství) a nordicko-germánského bytu. Literární vědec a ethnolog může termínu „nordisch-germanisches Wesen“ rozuměti jen jako ethnografickému plemennému substrátu v historickém vývoji, tedy jako „bytu“. „Hochkultur“ vysvětlena sociologicky znamená toto: vedoucí třídy dosavadních barbarů přejímají kulturu mediterranní od vedoucích tříd rozpadajícího se imperia, tedy zároveň s jeho administrativou a třídními zájmy vedoucí třídy. Kulturní varieta vzniká uplatněním plemenného bytu, jehož nositelem jsou zejména ovládané třídy. Už tedy v samém vzniku každé národní variety kultury středozemské je sociální dynamika protikladů, která by se mohla vyjádřiti takto: čím více „vysoké kultury“, tím méně plemenného substrátu ethnického, čím více „vy-